

OUDHEIDKUNDIG ONDERZOEK TE STEIN E.O. 10 (2005)

W.P.A.M. HENDRIX

ALGEMEEN

In deze tiende editie van *Oudheidkundig onderzoek te Stein e.o.* komen de effecten van het *Verdrag van Malta* (of Valetta) op het archeologisch gebeuren in onze regio duidelijk naar voren. Op basis van het principe ‘de veroorzaker betaalt’ zijn gedurende 2005 namelijk diverse archeologische onderzoeken uitgevoerd in het kader van de planning of de uitvoering van projecten, waarvoor ingrepen in de bodem nodig zijn.

In de zomer van 2005 werd de definitieve archeologische beleidskaart van de gemeente Stein opgeleverd. Op dit instrument, dat in opdracht van de gemeente Stein door Archol bv werd gemaakt, is reeds in de vorige editie van *Oudheidkundig onderzoek te Stein e.o.* (Hendrix 2005) uitvoerig ingegaan. De in archeologisch opzicht zeer rijke gemeente Stein heeft nu een goede basis gekregen voor de verdere ontwikkeling van een eigen archeologiebeleid.

Ook werd in 2005 het fundament gelegd voor de stichting *Patrimonium Mosae* die zich richt op de cultuurhistorie van deze regio aan de Maas en behoud, onderzoek en educatie op dit gebied in haar doelstellingen heeft opgenomen. Archeologie neemt hierbij een bijzondere plaats in.

I. ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK KATTEKOP TE URMOND

In 2005 werd een bureaustudie uitgevoerd naar de cultuurhistorische hoedanigheid van het gebied *Kattekop* te Urmond, in het kader van het revitaliseringplan van deze woonwijk (Hendrix 2005). Aan de hand van de projectanalyse werd vervolgens een plan van aanpak ontwikkeld, waarbij het archeologisch onderzoek zoveel mogelijk ingebed werd in de diverse ontwikkelingsfasen van het revitaliseringplan. Een dergelijke aanpak was nodig omdat veel terreinen wegens bewoning niet beschikbaar waren voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek. Dit plan van aanpak richtte zich op inventariserend archeologisch veldonderzoek op hiervoor geschikte en beschikbare terreinen, op archeologisch onderzoek tijdens de slooffase en op archeologisch onderzoek in de bouwfase. In mei 2005 werd deze aanpak tijdens de eerste *Limburgse Archeologiedag* te Heerlen uitvoerig door de Steinse wethouder Monique Gommers toegelicht (zie Aarts 2005).

*Afb. 1.
Onderzoeksleuven
van het inventariserend
veldonderzoek in
het gebied Kattekop
te Urmond.*

In maart 2005 werd het inventariserend veldonderzoek in de vorm van twee proefsleuven, conform het plan van aanpak, uitgevoerd door het opgravingbedrijf Becker & Van de Graaf uit Nijmegen (zie afbeelding 1). De resultaten van dit inventariserend veldonderzoek geven aan dat ter plaatse geen archeologica van belang aanwezig is. De enige vondsten betreffen een losse vondst van een vuurstenen krabber en een fragment van middeleeuws vaatwerk (Perdaen & Van de Graaf 2005). Een aanvullend onderzoek van het nog bebouwde en bewoonde gebied is gepland in combinatie met de sloop van de woningen in 2006.

*Afb. 2. Grondspoor
gedocumenteerd bij de
afbraak van fabrieks-
gebouwen in het gebied
Kanaalboulevard
te Urmond.*

2. ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK KANAALBOULEVARD TE URMOND

Voor het bouwproject *Kanaalboulevard*, gelegen tussen de Molenweg en het Julianakanaal te Urmond, werd evenals in het project *Kattekop* archeologisch onderzoek gecombineerd met uit te voeren grondwerkzaamheden. Het betrof de begeleiding van de verwijdering van funderingen van de fabrieken Nohlmans/VanderValk, waarbij in mei enkele niet nader te definiëren bodemsporen werden aangetroffen (Hendrix 2005c; zie afbeelding 2). Geadviseerd werd de directe omgeving van de betreffende locatie nader te onderzoeken in het kader van het toekomstige proefsleuvenonderzoek.

Eind 2005 kon een check op het voorkomen van archeologica worden uitgevoerd in het kader van grondwerkzaamheden voor de aanleg van een

bergbezinkbassin aan de Kapellerweg. Op dit terrein werden geen archeologische bodemsporen of voorwerpen aangetroffen (Hendrix 2005d).

3. UITBREIDING SPORHAL/GEMEENSCHAPSRUIMTE AAN DE MERODESTRAAT TE STEIN – NIEUWDORP

In het kader van een algemeen plan van aanpak werd een bureaustudie uitgevoerd naar bestaande archeologische en cultuurhistorische gegevens van het betreffende terrein en omgeving (Hendrix 2005a). Het terrein voor de uitbreiding bevindt zich ten noorden van het archeologisch monument *De Landwever* en nabij de Bandkeramische nederzetting *Stein-Heideveldweg*. Van het onderhavige terrein zelf waren echter geen archeologische waarnemingen bekend.

De grondwerkzaamheden voor de realisatie van de bouwwerken werden archeologisch begeleid en leverden in archeologisch opzicht waardevolle resultaten op.

De Bandkeramische nederzetting *Stein-Heideveldweg* bleek zich namelijk voort te zetten tot op het onderzochte terrein. Ter plaatse van de uitbreiding werden een gedeelte van een plattegrond van een Bandkeramisch gebouw en een vijftal grondverkleuringen van afvalkuilen aangetroffen (zie afbeelding 3). Waarschijnlijk bevinden zich de resten van de nederzetting deels onder de landwever van Stein. De definitieve noordgrens van deze nederzetting is echter nog niet vastgesteld en niet uitgesloten is dat deze grens ten noorden van de Merodestraat onder de bestaande bebouwing van Nieuwdorp ligt. Op basis van de versiering van het aardewerk kan worden geconcludeerd dat de vondsten uit de Oude Periode van de Bandkeramiek dateren (zie afbeelding 6).

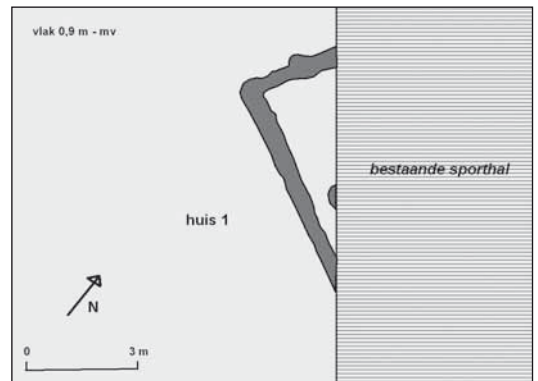
De diepte van de archeologische bodemsporen op onderhavig terrein is relatief groot, want pas op ca. 70 cm onder maaiveld is een in archeologisch opzicht goed leesbaar vlak aanwezig. Vaak worden de bodemsporen van Bandkeramische nederzettingen in vergelijkbare landschappelijke situering in onze contreien even onder de bouwvoor aangetroffen.

In dit verband is het jammer dat in de rapportage over het sleuvenonderzoek uit 1992 (Schüte 1993) de leesbare diepte van de Bandkeramische bodemsporen

Afb. 3. Overzicht van de Bandkeramische sporen onderzocht in 2005 bij de uitbreiding van de sporthal/gemeenschapsruimte aan de Merodestraat te Stein - Nieuwdorp.

Afb. 4. Noordwestelijke greppelwand van een Bandkeramisch gebouw in een bouwput voor de uitbreiding van de sporthal aan de Merodestraat te Stein - Nieuwdorp (zie ook fig. 3).

Afb. 5.
Bandkeramische kuil in
een funderingsgreppel
voor de uitbreiding
van de sporthal aan
de Merodestraat te
Stein-Nieuwdorp
(StHv05VI 5;
zie ook fig. 3).

Afb. 6. Versierd
Bandkeramisch vaatwerk
uit kuil StHv05VI 5.

niet is aangegeven. Uit eigen waarneming bleek dat hier het leesbaar vlak ook relatief diep onder maaiveld aanwezig was. De betreffende sleuven werden echter in een ander landschappelijk gebied aangelegd, namelijk in de helling van een droogdal.

Het in 2005 ontdekte deel van een huisplattegrond moet waarneembaar geweest zijn bij de bouw van de bestaande sporthal in 1972 (zie afbeelding 4). Ook moet toen kuil 5 (StHv05VI 5) bij de aanleg van leidingen zijn aangegraven (zie afbeelding 5). In een uitvoerig gesprek dat ik op 16 april 1989 heb gevoerd met pater Munsters over zijn archeologische waarnemingen in Stein, vermeldde hij de waarneming van Bandkeramiek bij de bouw van de scholengemeenschap *Groenewald* (omstreeks 1986). Deze schoolgebouwen zijn ten oosten van de sporthal gelegen. Volgens Munsters zijn echter in die tijd geen vondsten geborgen en verder is hierover geen schriftelijke documentatie of Archis-melding (ROB) aangetroffen. Deze mededeling heb ik, eveneens mondeling, bekend gemaakt aan I. Schüte, die deze informatie (helaas zonder bronvermelding) opnam in zijn verslaggeving over het archeologisch proefsleuvenonderzoek ten zuiden van de wallen van Stein (zie Schüte 1993).

4. ARCHEOLOGISCHE BUREAUSTUDIE BRAMERT NOORD TE URMOND

In de zomer van 2005 werd in opdracht van de gemeente Stein een bureaustudie naar de archeologische gesteldheid van het gebied *Bramert Noord* uitgevoerd door

adviesbureau Oranjewoud. Deze bureaustudie vormde een van de basisonderzoeken voor het opstellen van een bestemmingsplan voor onderhavig gebied.

Het betreffende plangebied is 93 ha groot met een hoofdzakelijk agrarisch grondgebruik. Momenteel is slechts een beperkt aantal archeologische vindplaatsen in dit gebied opgenomen in de landelijke data base Archis. De archeologische verwachtingswaarde van grote delen van het plangebied is hoog te noemen. Om de archeologische waarden vast te kunnen stellen wordt geadviseerd veldkarteringen in de zones met hoge archeologische verwachting uit te voeren, in combinatie met plaatselijk booronderzoek. Op basis van deze resultaten kunnen proefsleuven worden aangelegd. Uiteindelijk kunnen de resultaten van dit inventariserend onderzoek leiden tot plaanpassing, opgraving of archeologische begeleiding van de grondwerkzaamheden voor de uitvoering.

5. ONDERZOEK NAAR BANDKERAMIEK

In 2005 werd behalve te Stein ook op diverse plaatsen te Beek en omgeving onderzoek verricht naar Bandkeramiek. Het betrof een viertal terreinen met overblijfselen van deze voor ons gebied zo belangrijke cultuur: *Kelmond 1*, *Klein-Genhout*, *stroopfabriek Sicof/Frumarco* en *Kelmond 2*

Kelmond 1

In augustus voerde de *Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB)*, onder leiding van Frank van der Heijde, een proefsleuvenonderzoek uit op een terrein nabij Kelmond, waarop enkele jaren geleden resten van een Bandkeramische nederzetting waren ontdekt. Dit onderzoek was noodzakelijk wegens de geplande aanleg van een transportbuis voor drinkwater van de Waterleiding Maatschappij Limburg (WML) tussen Geverik en Sweikhuizen, die het nederzettingsterrein zou doorsnijden.

Afb. 7. Onderzoeksleuven op het Bandkeramisch nederzettingsterrein Kelmond 1.

Afb. 8. Profiel over de als gracht geïnterpreteerde bodemverkleuring van de nederzetting Kelmond 1.

Onderzoeksleuven werden op onderhavig terrein aangelegd waarin duidelijke grondsporen van de Bandkeramische nederzetting even onder de bouwvoor tevoorschijn kwamen (zie afbeelding 7). Configuraties van paalkuilen gaven aan dat diverse Bandkeramische huisplattegronden redelijk goed geconserveerd in de ondergrond aanwezig zijn. Deze grondsporen werden in kaart gebracht en enkele afvalkuilen werden gedeeltelijk ontgraven, onder andere om dateerbaar materiaal te verkrijgen. Op een aantal plaatsen werden grondsporen aangetroffen die aangaven dat de nederzetting mogelijk voorzien was van een droge gracht (zie afbeelding 8).

Gezien de archeologische waarden van het terrein werd besloten tot het toepassen van boor- en perstechniek, waardoor de leiding op grotere diepte onder het terrein is komen te liggen zonder de bovenliggende archeologische vondstlaag te verstoren.

Stroopfabriek Sicof/Frumarco

In oktober 2005 werd door Achol Leiden een onderzoek uitgevoerd in het kader van het amoveren van de stroopfabriek tussen De Stegen en de Gerbergstraat te Beek. Op onderhavig terrein is woningbouw gepland. Dat zich ter plaatse een Bandkeramische nederzetting moest bevinden was bekend vanwege de diverse vondsten die in deze omgeving in de loop van de tijd zijn gedaan. Dit heeft er onder andere toe geleid dat deze nederzetting bekend is onder verschillende namen: *Sicof-stroopfabriek*, *Hoolweg*, *Kerkeveld* en *Gerbergstraat*.

In 2005 werden diverse sporen aangetroffen in onderzoeksleuven aan de rand van het fabrieksterrein (zie afbeelding 9). Volgens de onderzoekers wijst het aangetroffen versierde aardewerk op de Oude Periode van de Bandkeramiek. Jaren eerder werd van deze nederzetting aardewerk aangetroffen dat op een datering in de Jonge Periode (IIc) wees (Van Hoof 2005). Eind 2005 heeft een sleuvenonderzoek op het fabrieksterrein zelf plaatsgevonden; de resultaten daarvan zijn nog niet bekend gemaakt.

Klein-Genhout

Ter hoogte van de buurtschap Klein-Genhout werd eind 2005 een aantal archeologische grondsporen aangetroffen bij verwijdering van de teelaarde voor de aanleg van de WML-waterleidingbuis van Geverik naar Sweikhuizen. Twee van deze grondsporen werden in het kader van de archeologische begeleiding van dit project door BAAC onderzocht (zie afbeelding 10). Een ervan wordt geïnterpreteerd als een voorraadskuil met typische LBK-kenmerken en de ander als een paalkuil (Ison 2006). Deze twee grondsporen bevatten vrijwel geen vondstmateriaal. Tijdens de archeologische begeleiding werden verder geen andere grondsporen gevonden (meded. R van Mousch BAAC).

Na afronding van de archeologische begeleiding werd de omgeving nader verkend waarbij aanvullend nog vier grondverkleuringen werden aangetroffen. Deze grondsporen waren aanwezig op een diepte van circa 40 cm onder maaiveld en over een lengte van circa 80 m in de ongeveer 15 m brede ontgravingstrook. In de bovenste laag van elk van deze bodemsporen werden aardewerk en vuurstenen

Afb. 9. Onderzoeksleuf langs het Sicof/Frumarco stroopfabrieksterrein op het Bandkeramisch nederzettingsterrein Kerkeveld-Hoolstraat-Gerbergastraat te Beek.

werktuigen aangetroffen. Het aardewerk gaf eenduidig aan dat de bodemsporen van Bandkeramische herkomst zijn.

De omvang van dit nederzettingsterrein is op dit moment niet duidelijk.

Afb. 10. Bandkeramische bodemsporen ten westen van Klein-Genhout.

Afb. 11. De WML transportleiding doorsneed ten westen van Kelmond het Bandkeramisch nederzettingsterrein Kelmond 2.

De waargenomen sporendichtheid is gering en de grondsporen betreffen enkel afvalkuilen. Paalkuilen zijn niet waargenomen. Mogelijk dat door erosie veel archeologische sporen zijn verdwenen en dit is gezien de landschappelijke ligging van het terrein niet uitgesloten. Het terrein is voor verdere vergravingen gespaard omdat de waterleidingbuis ter plaatse door middel van boor- en perstechniek werd aangelegd, in plaats van de gebruikelijke sleufmethode. Overigens is het leidingtracé ter hoogte van de vindplaats, in afwijking van de oorspronkelijke planning, een aanzienlijk stuk in westelijke richting komen te liggen.

Kelmond 2

In het kader van het inventariserend veldonderzoek, door BAAC uitgevoerd t.b.v. de aanleg van de WML-waterleiding tussen Geverik en Sweikhuizen, werden direct ten noordwesten van Kelmond indicaties voor de aanwezigheid van Bandkeramiek aangetroffen. Dit is dus het derde Bandkeramische terrein dat in het tracé van onderhavige WML-transportleiding aanwezig is.

In november 2005 verrichte het *Archeologisch Dienstencentrum* (ADC) nader onderzoek ter plaatse. Duidelijke grondsporen werden over een lengte van ongeveer 250 m in het leidingtracé aangetroffen nadat de bovengrond over een breedte van circa 2 m was verwijderd (zie afbeelding 11). Het betrof zowel afvalkuilen als paalkuilen die zich op een diepte van ongeveer 50 cm onder maaiveld duidelijk aftekenden. Het is duidelijk dat hier aan de zuidwestzijde van het dal van de Keutelbeek een tot nu toe onbekende Bandkeramische nederzetting aanwezig is, recht tegenover de Bandkeramische nederzetting *Kelmond 1*, die ten noordoosten van het beekdal ligt.

In het tracé van de WML- transportleiding van Geverik naar Sweikhuizen zijn dus drie Bandkeramische terreinen aanwezig. De rapportages van het uitgevoerde archeologisch onderzoek van deze drie sites zijn nog niet uitgebracht. De resultaten van deze onderzoeken zijn van belang voor het verkrijgen van betere inzichten in het occupatiepatroon van het zuidoostelijke gedeelte van het nederzittingsgebied *Graetheide*. Opmerkelijk is hier de situering van meerdere Bandkeramische nederzettingen op de rand van het hoogterras van de Maas, een positionering in het landschap dat voorheen als uitzonderlijk werd beschouwd. Tevens zijn de laatste jaren Bandkeramische nederzettingen aangetroffen op de laagterrassen in het Zuid-Limburgse Maasdal, met *Nattenhoven-Broekveld* behorend tot het nederzittingsgebied *Graetheide*.

6. OPPERVLAKTEVONDSTEN

Ter afsluiting van deze tiende editie zoals gebruikelijk een beknopt overzicht van de belangrijkste oppervlaktevondsten als resultaat van veldverkenningen in en nabij *de Graethei*.

Neolithische vondsten nabij Guttecoven

Ten zuiden van Guttecoven werden twee vuurstenen krabbers dicht bij elkaar gevonden (vondstcode GuDMo5I; zie afbeelding 12). Opvallend is de fijnheid waarmee ze geproduceerd zijn en ze doen in dat opzicht Bandkeramisch aan. Eén exemplaar heeft een uitgesproken asymmetrische krabberkap.

Romeinse vondsten te Obbicht-Grevenbicht

Op een drietal plaatsen tussen Obbicht en Grevenbicht werden veel fragmenten van Romeins vaatwerk gevonden. Het betrof onder andere fragmenten van borden, kommetjes en wrijfschaal van *terra sigillata*, van *dolia*, van wrijfschalen, van pijparden kruiken, van kookpotten, van deksels en van blauw geveerd vaatwerk. Aardig is de vondst van een dakpanfragment met een pootafdruk, waarschijnlijk van een hond. Ook bijzonder is een hengel van een oranje kruik of kan.

Bodemsporen langs de Bergerweg nabij Einighausen

Begin oktober werden ten noordoosten van het kruispunt van de Bergerweg en de Middenweg een aantal bodemverkleuringen in een ontgraving waargenomen, die sterke overeenkomsten vertoonden met grondsporen van Bandkeramische origine. Ze waren vanaf 1 m onder maaiveld duidelijk zichtbaar en liepen door tot ca. 2 m onder maaiveld. Een verkleuring had een lengte van ca. 3 m en een sterk golvende bodem en bevatte veel spikkels van houtskool. Een zeer beperkt onderzoek van deze grondsporen leverde echter geen vondstmateriaal op waardoor het archeologische karakter van deze grondsporen in het ongewisse blijft.

Afb. 12. Vuurstenen krabbers van een terrein ten zuiden van Guttecoven (GuDMo5I).

Neolithische vondst op Scharberg bij Elsloo

In december werd een fraaie vuurstenen priem (vondstcode StSbo5XII) gevonden op de akker waarop in 2004 een halffabricaat vuurstenen bijl werd aangetroffen (Hendrix 2005).

REFERENTIES

- Aarts, M. 2005. Limburgse archeologiedagen 2005. Een verslag. *Archeologie in Limburg* 101 pp. 2-13 Maastricht.
- Hendrix, W.P.A.M. 2005. Oudheidkundig onderzoek te Stein e.o. 9 (2004). *Historisch jaarboek voor het Land van Zwentibold XXVI* pp. 125-133 Sittard.
- Hendrix, W. 2005a. Resultaten van het cultuurhistorisch/archeologisch onderzoek bij de uitbreiding sporthal-gemeenschapsruimte aan de Merodestraat te Stein - Nieuwdorp. Briefrapport Stein.
- Hendrix, W. 2005b. Bureaustudie betreffende het landschap, de cultuurhistorie en de archeologie van het projectgebied Kanaalboulevard te Urmond, gemeente Stein. Briefrapport Stein.
- Hendrix, W. 2005c. Archeologische waarnemingen bij de sloopwerkzaamheden van de fabrieksgebouwen Nohlmans/VanderValk gelegen op de Kanaalboulevard te Urmond gem. Stein. Briefrapport Stein.
- Hendrix, W. 2005d. Archeologische waarnemingen bij aanleg van het bergbezinkbassin aan de Kapellenweg, gelegen op de Kanaalboulevard te Urmond gem. Stein. Briefrapport Stein.
- Hoof, L. van 2005. Voorlopig verslag van het onderzoek te Beek-Frumarco in 2005.
- Iison, P.J. 2006. Waterleidingtraac Geverik-Sweikhuizen. Archeologische begeleiding. BAAC-rapport 05.294 (voorlopige titel en concept).
- Modderman, P.J.R. 1972. *Bandkeramik aus Elsloo und Stein* Analecta Praehistorica Leidensia III Leiden.
- Perdaen, Y. & W.S. van de Graaf, 2005. *IVO waarderende fase in Urmond-Kattekop (gemeente Stein)* CIS-code 9636. Becker & Van de Graaf, Nijmegen
- Schüte, I.A. 1993. Stein. *Preventieve archeologische monumentenzorg in het uitbreidingsplan Sanderboutlaan II*. In: *Archeologische kroniek van Limburg over de jaren 1992 en 1993*, Publications S.H.A.L. 1993 129 pp. 283-335, Maastricht.
- Vossen, I. 2005. *Bureau-onderzoek Stein-Bramert Noord*. Advies en ingenieursbureau Oranjewoud B.V. Almere.
- Wijk, L.M. van & L.G.L. van Hoof 2005. *Stein, een gemeente vol oudheden*. Een archeologische beleidskaart voor de gemeente Stein. Archol-Rapport 29 Leiden.